

Warszawa, 30.10.2023 r.

Prof. dr hab. Zbigniew Izdebski
Katedra Biomedycznych Podstaw Rozwoju i Seksuologii
Wydział Pedagogiczny, Uniwersytet Warszawski

**OCENA CAŁOKSZTAŁTU
DOROBKU NAUKOWEGO I ROZPRAWY HABILITACYJNEJ
DR ANNY DĄBROWSKIEJ**

1. Przebieg kariery zawodowej

Doktor Anna Dąbrowska jest pedagogiem, absolwentką studiów magisterskich Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskała w 2008 roku w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie. Przygotowała dysertację „*Rodzina dysfunkcyjna w przestrzeni życiowej dorastających. Aspekty pedagogiczne*” pod kierunkiem dr hab. Franciszka Wojciechowskiego, prof. UJ. Habilitantka ukończyła także czteroletnie szkolenie psychoterapii systemowej (Ośrodek Szkoleń Systemowych w Krakowie, 2020 r.) oraz studia podyplomowe *Zarządzanie instytucją oświatową w zreformowanym systemie edukacji* (Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, 2014 rok).

Dr Anna Dąbrowska ma bogate doświadczenie zawodowe. Pracowała na stanowisku naukowo - badawczym w Wyższej Szkole Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, Wyższej Szkole Humanistyczno-Przyrodniczej w Sandomierzu, Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie, Wyższej Szkole Umiejętności w Kielcach, Świętokrzyskiej Szkole Wyższej w Kielcach, na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach oraz Uniwersytecie im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, filia w Radomiu. Obecnie, od 2016 roku, jest zatrudniona w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Trzykrotnie pełniła funkcje dziekańskie: na Wydziałach Pedagogicznych w Wyższej Szkole Humanistyczno-Przyrodniczej w Sandomierzu, w Wyższej Szkole Umiejętności w Kielcach oraz na Wydziale Pedagogiki i Nauk o Zdrowiu Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim

**2. Ocena osiągnięć naukowo-badawczych, dydaktycznych i organizacyjnych
Dr Anny Dąbrowskiej**

Praca naukowa dr Anny Dąbrowskiej koncentruje się na dwóch obszarach. Pierwszy dotyczy diagnozowania sytuacji życiowej adolescentów w zróżnicowanych środowiskach rodzinnych, zwłaszcza dysfunkcyjnych oraz konstruowania modeli wsparcia dla tego typu rodzin. Drugi obejmuje poszukiwanie efektywnych rozwiązań i metod wychowania resocjalizującego możliwych do wdrożenia w placówkach resocjalizacyjnych dla młodzieży.

Ogółem dorobek Habilitantki obejmuje czterdzieści dziewięć prac: sześć autorskich monografii (w tym pięć po uzyskaniu stopnia doktora), dwie monografie współautorskie i dwie prace pod redakcją, szesnaście rozdziałów w monografiach naukowych, osiemnaście artykułów w czasopismach naukowych, jedną recenzję oraz dwie publikacje popularnonaukowe. Warto podkreślić, że Autorka swoje publikacje opiera w głównej mierze na wynikach badań, które uzyskała w wyniku realizacji autorskich lub współautorskich projektów badawczych.

Po uzyskaniu stopnia doktora Pani Anna Dąbrowska kierowała i koordynowała trzema projektami badawczymi: projektem finansowanym z NCN (Miniatura 4) oraz dwoma projektami finansowanymi przez Europejski Fundusz Społeczny – EFS). Efektem projektu „Eurodzieci. Diagnoza sytuacji rodzinnej i społecznej eurosierot z woj. świętokrzyskiego. Przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu” są cztery monografie (dwie autorskie i dwie współautorskie) oraz kilkanaście innych publikacji w monografiach lub czasopismach.

Projekt badawczo-wdrożeniowy „Drogowskaz życiowy” był bazą opracowania autorskiej monografii i dwóch prac pod redakcją dr A. Dąbrowskiej oraz sześciu rozdziałów w monografiach i artykułów naukowych.

Projekt wyłoniony w konkursie NCN Miniatura 4., pt. „Zasoby osobiste i społeczne młodzieży w instytucjonalnym wychowaniu resocjalizacyjnym” został sfinalizowany monografią i trzema artykułami.

Szczególnie cennymi pozycjami autorstwa Anny Dąbrowskiej, które powstały na bazie tych badań są moim zdaniem następujące pozycje: *Innowacyjne Oddziaływania Resocjalizacyjne. Autorski model pracy edukacyjno-wychowawczej z nieletnimi* (2014), *Rodzina migracyjna w przestrzeni życiowej dorastających. Holistyczny model wsparcia.* (2016) oraz *Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych* (2022). Na wyróżnienie zasługuje także współautorski artykuł (Dąbrowska A., Marek-Banach

J., Zimbardo P., Łopatkiewicz A., Wysocka E. *Time perspective and experience of depression, stress, and loneliness among adolescents in youth educational centres*) opublikowany w 2022 roku w „Przeglądzie Badań Edukacyjnych”.

Dr Anna Dąbrowska była także uczestniczką trwającego cztery lata, interdyscyplinarnego zespołu badawczego (tworzyli go badacze, m.in. z: UW, UJK, UJ oraz funkcjonariusze służby więziennej) w ramach realizacji projektu pn. *Teatr, Mama, Tata i Ja*, finansowanego ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Projekt ukierunkowany był na wzmocnienie procesu resocjalizacji i readaptacji społecznej osób osadzonych. Tutaj, podobnie jak w przypadku wcześniejszych projektów badawczych efektem była publikacja dwóch artykułów naukowych.

Warto podkreślić, że Habilitantka inspirację do swoich projektów czerpie bezpośrednio z praktyki, pracując zawodowo lub działając społecznie: w świetlicy szkolnej, centrum interwencji kryzysowej, stowarzyszeniach i fundacjach działających na rzecz rodzin w kryzysie oraz pełniąc funkcję społecznego kuratora sądowego. Inspiracje wynikają jednak nie tylko z doświadczeń polskich placówek profilaktycznych i resocjalizacyjnych, ale również zagranicznych. Przykładowo, w 2012 roku, na zaproszenie Fundacji Exodus, dr A. Dąbrowska odbyła wizytę studyjną we Włoszech, w czasie której miała możliwość zapoznania się z funkcjonowaniem placówek resocjalizacyjnych i ośrodków leczenia uzależnień, a także organizacją procesu resocjalizacji w środowisku otwartym. Te doświadczenia powodują, że rekomendacje Autorki zawarte w publikacjach są racjonalne.

Dr Anna Dąbrowska na bieżąco upowszechnia wyniki swoich badań zarówno w formie publikacji, jak również biorąc czynny udział w licznych konferencjach (od czasu uzyskania tytułu doktora wygłosiła w czasie ich trwania 20 referatów i 4 komunikaty z badań). Była także członkiem komitetu organizacyjnego pięciu konferencji naukowych.

Rozwój naukowy warunkowany jest stałym doskonaleniem zawodowym. Z tej perspektywy bardzo dobrze oceniam aktywność Dr Anny Dąbrowskiej w zakresie współpracy z różnymi ośrodkami naukowymi: UAM, UŚ, KUL, UKSW, UJK, Ośrodkiem Rozwoju Edukacji przy MNiSW i środowiskiem lokalnym: wydziałami oświaty w starostwach powiatowych, wojewódzkim kuratorem oświaty, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, sądowymi kuratorami rodzinnymi, pedagogami szkolnymi oraz organizacjami pozarządowymi. Stała współpraca z tak zróżnicowanymi w zakresie sprawowanych funkcji instytucjami daje z jednej strony możliwość konsultacji i wsparcia merytorycznego w zakresie przygotowania oraz

realizacji projektów badawczych, z drugiej strony umożliwia transfer wiedzy w postaci konkretnych rekomendacji do pracy w placówkach profilaktycznych i resocjalizacyjnych. Taki styl pracy Habilitantki daje wymierne korzyści dla pedagogiki.

Dorobek naukowy Doktor Anny Dąbrowskiej zawiera 49 prac (878 punktów MEiN; Indeks Hirscha 4), które wg Google Scholar posiadają 26 cytowań. Ważnymi walorami pracy naukowej Dr Anny Dąbrowskiej są w moim przekonaniu:

- spójność i konsekwencja w podejmowanej tematyce badań oraz bazowanie na otrzymanych wynikach, które niejednokrotnie są przesłanką do konstruowania następnych, pogłębionych projektów badawczych (Autorka na początku kariery rozważała problemy młodzieży pochodzącej z dysfunkcyjnych rodzin, później pogłębiła ten temat odnosząc się do specyficznej dysfunkcji rodziny związanej z migracją zarobkową rodziców i dokonała analizy sytuacji eurosierot; następnie skoncentrowała się diagnozie potrzeb i możliwościach wsparcia rozwoju młodzieży, która właśnie, głównie z powodu dysfunkcyjności środowiska rodzinnego, jest zagrożona niedostosowaniem społecznym lub społecznie niedostosowana),
- staranność w przygotowaniu i powadzeniu procesu badawczego:
  - cele badań mają uzasadnienie w potrzebach społecznych, z których zaspokojeniem nie radzi sobie istniejący system profilaktyki i resocjalizacji,
  - koncepcje badań mają głębokie uzasadnienie w istniejącym stanie wiedzy (precyzyjna, wręcz drobiazgowo analiza literatury przedmiotu),
  - stała weryfikacja poprawności procesu badawczego (począwszy od konstruowania koncepcji badań i narzędzi badawczych, poprzez proces realizacji badań, wnioskowania, przygotowywania rekomendacji dla praktyki i wdrażania metodycznych rozwiązań) przez wielu, zaproszonych do współpracy przez Dr Dąbrowską, wybitnych specjalistów – zarówno naukowców, jak i praktyków działających w placówkach profilaktyczno-resocjalizacyjnych i organizacjach pozarządowych,
  - wysokie standardy etyczne (dotyczące doboru narzędzi badawczych i uzyskania aprobaty Komisji ds. Etyki Badań Naukowych),
  - nieodroczone w czasie upowszechnianie wyników badań, zarówno w formie publikacji autorskich lub współautorskich monografii, rozdziałów

- w monografiach, artykułów w czasopiśmie naukowych i popularnonaukowych, jak i podczas konferencji naukowych i konferencji szkoleniowych,
- upowszechnienie wniosków i wynikających z nich rekomendacji zarówno w środowisku naukowym, jak i w instytucjach działających w środowisku lokalnym,
  - współpraca ze środowiskiem lokalnym w zakresie wdrażania nowych, efektywnych metod pracy (np. współrealizacja (wraz z Pracownikami Pedagogium WSNS w Warszawie) cyklu seminariów naukowo szkoleniowych oraz warsztatów dla pedagogów - wychowawców siedmiu placówek MOW i MOS w Polsce)
  - użyteczność wyników badań i rekomendacji do pracy pedagogicznej w środowiskach osób zagrożonych marginalizacją lub wykluczeniem społecznym (realizowane projekty mają charakter badawczo-wdrożeniowy; każdorazowo projekt badawczy Autorki wieńczy konkretne rekomendacje a nawet modelowe koncepcje oddziaływań profilaktycznych i resocjalizacyjnych),
  - wytrwałość w realizacji podjętej drogi naukowo - badawczej (aktualnie Autorka pracuje nad kolejnym etapem badań – badanie podłużne, będącym kontynuacją tematyki optymalizacji resocjalizacji/readaptacji społecznej poprzez poznanie i wzmacnianie zasobów osobistych i społecznych, prowadzących do dobrostanu psychicznego wychowanków);
  - pasja pedagogiczna i humanistyczna wizji człowieka, zwłaszcza tego doświadczającego stygmatyzacji, marginalizacji i wykluczenia społecznego; ujmuje mnie taka postawa Habilitantki, ponieważ sam od wielu lat staram się rozwijać idee humanizacji w medycynie; mniemam, że takie myślenie humanistyczne dr Anny Dąbrowskiej wynika między innymi z jej doświadczeń związanych z pracą na Wydziale Filozofii UJ.

Swoje bogate doświadczenie naukowo - badawcze Dr Anna Dąbrowska wykorzystuje w pracy dydaktycznej ze studentami prowadząc wykłady i ćwiczenia z zakresu pedagogiki opiekuńczej, resocjalizacji w środowisku otwartym, pracy z rodziną dysfunkcyjną, patologii i dysfunkcji życia rodzinnego, innowacji w zakresie opieki nad dzieckiem zagrożonym, wchodzenia w dorosłość usamodzielnianych wychowanków różnych form opieki oraz patologii społecznych. Realizuje również autorskie konwersatorium: diagnoza i rozwiązania pomocowe dla eurosierot. Wypromowała ponad stu licencjatów i pięćdziesięciu magistrów.

3. Podstawowe osiągnięcie naukowe w procedurze ubiegania się o stopień doktora habilitowanego

Dr Anna Dąbrowska jako główne osiągnięcie naukowe zaprezentowała monografię „*Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych*” wydaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2023 roku w Krakowie. Pozycja liczy 356 stron. Na tle pozostałego dorobku Autorki jest to moim zdaniem najbardziej dojrzałe naukowo i wartościowe dzieło, zarówno z poznawczego, jak i utylitarnego punktu widzenia. Należy również podkreślić, iż podjęta przez Badaczkę tematyka wypełnia istniejącą lukę w stanie wiedzy naukowej, brakuje bowiem badań opierających się na koncepcjach psychologii pozytywnej, które eksponowałyby znaczenie zasobów osobistych i społecznych młodzieży w procesie ponownej socjalizacji.

W pracy zawarto sześć rozdziałów, w których można wyodrębnić cztery bloki zagadnień: założenia teoretyczne badań własnych, koncepcja badań własnych, analiza wyników badań oraz autorska koncepcja resocjalizacji nieletnich poprzez rozwijanie dobrostanu psychicznego. Monografia zawiera bogaty spis bibliograficzny oraz indeks nazwisk. Całość pracy opatrzone wstępem, w którym Autorka wyeksponowała swój realizm pedagogiczny w zakresie wdrażania efektywnej resocjalizacji w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych. Stwierdziła, że „*Mając na uwadze ograniczenia w resocjalizacji młodzieży przebywającej w MOW i jednocześnie świadomość minimalnych szans na odstępnie sądów rodzinnych od umieszczenia młodzieży w tych placówkach, a także znikome możliwości przeprowadzenia reform systemu resocjalizacji nieletnich, nagłą kwestią jest opracowanie alternatywnych rozwiązań, które mogą być zastosowane w obowiązujących ramach organizacyjno-prawnych*” (s. 9). Dr Anna Dąbrowska upatruje sukcesu resocjalizacji instytucjonalnej adolescentów nie w dotychczasowym izolacyjnym systemie skoncentrowanym na winie i karze, który już wielokrotnie został negatywnie zweryfikowany, a na potencjalach osób niedostosowanych społecznie. Należy podkreślić, że ta koncepcja jest jej bliska od wielu lat, albowiem już dekadę wcześniej realizowała eksperymentalny projekt, którego celem było ustalenie, „*w jakim stopniu nabywanie nowych kompetencji społecznych spowoduje zmianę postaw u nastolatków w odniesieniu do wiedzy, emocji i zachowań*” (s. 9), (materiał opublikowany w pracy z 2014 roku - *Innowacyjne oddziaływania resocjalizacyjne. Autorski model pracy edukacyjno-wychowawczej z nieletnimi*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN).

Analizy założeń teoretycznych pracy podzielono na trzy spójne ze sobą rozdziały (s. 13-105): I „Zasoby psychospołeczne człowieka w świetle podstawowych założeń teoretycznych”, II „Zasoby psychospołeczne nieletnich jako podstawa modyfikowania dobrostanu psychicznego” oraz III „Młodzieżowe ośrodki wychowawcze jako przestrzeń kształtowania zasobów psychospołecznych resocjalizowanych nieletnich”. Jest to bardzo przejrzysty i ukierunkowany na problematykę badań własnych układ.

Autorka omawia pojęcie i koncepcje zasobów psychospołecznych z perspektywy różnych dyscyplin nauki. Konsekwentnie akcentuje przy tym rolę zasobów osobistych i społecznych w procesie rozwoju adolescentów. Podkreśla, że zasoby psychospołeczne odgrywają ogromną rolę, albowiem dzięki nim u dojrzewającego człowieka pojawia się optymistyczna perspektywa poradzenia sobie z pojawiającymi się trudnościami. Celnie wskazuje, iż deficyty zasobów osobistych i społecznych korelują z licznymi problemami młodych ludzi, również w obszarze zdrowia psychicznego – z poczuciem osamotnienia, depresją, samobójstwami.

W podrozdziale drugim szeroko prezentuje koncepcje kształtowania się tożsamości, zwłaszcza warunki ukształtowania dojrzałej tożsamości. Podkreśla również wagę barier, jakie stwarza w tym procesie socjalizacja przebiegająca na terenie rodzin dysfunkcyjnych. Autorka poddaje także analizom zagadnienie roli zasobów jednostki w psychospołecznym funkcjonowaniu jednostki. Eksponując rolę zasobów jednostki jako ważnych predyktorów procesu resocjalizacji Autorka wpisuje się w słuszne podejście odchodzenia od koncentracji na zaburzeniach osobowości i negatywnych aspektach funkcjonowania jednostki niedostosowanej społecznie na korzyść dostrzegania i doceniania u niej mocnych stron (s. 31). Dostrzega walory modelu dobrego życia (Good Lives Model – GLM) i mankamenty modelu eliminowania ryzyka (Model Risk – Need – Responsivity – RNR). W resocjalizacji wychowanków MOW skłania się do założeń psychologii pozytywnej, która sugeruje konieczność ekspozycji kreatywnego potencjału zasobów jednostki (s. 34).

Godne podkreślenia jest to, iż Autorka w swych wywodach w pełni akceptuje podmiotowość osób niedostosowanych społecznie i docenia ich zasoby, które powinny wyznaczać kierunek resocjalizacji. Stwierdza, iż *„człowiek, który wszedł w konflikt z prawem, posiada zasoby, będące jego mocnymi stronami, które można wykorzystać zarówno dla jego dobra, jak i dla dobra społeczeństwa. Należy więc dokonać rozpoznania tych zasobów, a następnie określenia, które z nich wymagają wzmocnienia i w jakim zakresie oraz jakimi metodami. Proces resocjalizacji, np. w takich placówkach jak MOW, powinien więc polegać*

na zdiagnozowaniu zasobów i na ich stosownym wykorzystaniu, czyli na właściwym zarządzaniu zasobami przez kadre pedagogiczną” (s. 33).

W drugim rozdziale dr Anna Dąbrowska omówiła rolę zasobów psychospołecznych w procesie modyfikowania dobrostanu psychicznego wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych. Dokonała w nim charakterystyki osób umieszczanych w tych ośrodkach trafnie konkludując, iż głównymi powodami zaistniałej sytuacji są przede wszystkim zaniedbania w środowisku rodzinnym oraz faza rozwoju wiążąca się z doświadczeniami skumulowanych kryzysów. Autorka słusznie podkreśliła, że wychowankowie MOW są narażeni na kryzysy w znacznie większym stopniu niż inna młodzież, nie tylko z powodu specyfiki fazy rozwoju i związanych z nią przeobrażeń natury biologicznej, fizycznej i psychicznej, ale również z powodu wejścia w konflikt z prawem, uczestnictwa w rozprawie sądowej, uzyskania statusu wychowanka placówki resocjalizacyjnej, izolacji od środowiska rodzinnego i koleżeńskiego, konieczności funkcjonowania w narzuconej społeczności rówieśniczej oraz dostosowania się do restrykcyjnych zasad obowiązujących w MOW (s. 45-46).

Na docenienie zasługuje szeroki, obejmujący pięćdziesięcioletni okres, przegląd polskich badań, które dotyczyły zasobów psychospołecznych. Ujmuje fakt, że Autorka omawiając stan badań nad zasobami osobistymi i społecznymi jednostek niedostosowanych społecznie akcentuje znaczenie i aktualność koncepcji prekursorów resocjalizacji, w tym Heleny Radlińskiej i Czesława Czapówa. Podkreśla, że już Helena Radlińska widziała konieczność koncentrowania się na mocnych stronach wychowanków i ich rodzin – nazywała je siłami społecznymi. Stwierdza także, iż *„Uwzględniając badawczą argumentację Czapówa, można uznać, że jest on pionierem koncepcji wpisującej się w obszar modelu humanistycznego, zaś jego kryteria teoretyczne mają podstawę w psychologii pozytywnej”* (s. 43). To bardzo ważne, w kontekście trendu pomijania przez wielu autorów, polskiej literatury przedmiotu sprzed kilku dekad, na rzecz koncentracji wyłącznie na tekstach z ostatnich kilku lat.

W drugim rozdziale pracy Autorka szczegółowo przedstawiła rolę dobrostanu psychicznego trafnie orzekając, że *„zasoby psychospołeczne wychowanków MOW, które decydują o doświadczaniu dobrostanu psychicznego, mają wpływ na efektywność procesu resocjalizacji”* (s. 46). Wskazała stres i depresję jako ujemne korelaty dobrostanu wychowanków MOW. Dokonała także analizy problemów wynikających ze specyficznej w okresie adolescencji perspektywy postrzegania czasu. Podkreśliła rolę zasobów społecznych, zwłaszcza kontaktów interpersonalnych wychowanków MOW jako kluczowych czynników

decydujących o ich dobrostanie psychicznym. Na podstawie przeglądu literatury stwierdziła, iż *„istnieją przesłanki pozwalające sądzić, że brak tych relacji lub ich niesatysfakcjonująca jakość dla młodzieży przebywającej w MOW mogą przyczynić się do wzrostu odczuwanej samotności, braku wsparcia społecznego, a w konsekwencji do redukcji dobrostanu psychicznego”* (s. 64).

Rozdział III dr Anna Dąbrowska poświęciła na przybliżenie funkcji, zadań i zasad organizacji Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych. Oparła się tu na stosownych aktach prawnych i formalnych wytycznych dla tej instytucji (aktualnych w momencie opracowywania monografii). W rozdziale zawarła również krytyczną analizę funkcjonowania MOW ze względu na szanse wzmacniania zasobów psychospołecznych wychowanków. W oparciu o ustalenia Zespołu do Spraw Standaryzacji Pobytu Dzieci w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych oraz Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii w Zakresie Edukacji, Opieki i Wychowania stwierdziła, że *„do największych deficytów w tym względzie należą oddziaływania wychowawcze, takie jak: adaptowanie nieletnich wbrew ich woli do warunków instytucji; przygotowywanie wychowanków do życia przez określony regulaminem placówki system karania i nagradzania; uczestniczenie w obowiązkowych, socjoterapeutycznych zajęciach organizowanych przez ośrodek; ograniczenie społecznych (zewnętrznych) kontaktów, których rezultaty niosą konsekwencje w postaci nabywania konformistycznych zachowań, wyrażających się w tak zwanej pozornej socjalizacji instytucjonalnej oraz pozbawienia kompetencji związanej z funkcjonowaniem w środowisku otwartym”* (s. 101-102). Wskazała zatem celnie nieadekwatność oddziaływań zarówno w kontekście potrzeb wychowanków jak i wymagań współczesności.

Podsumowując należy powiedzieć, że część pracy przedstawionej do oceny obejmująca analizy teoretyczne jest na wysokim poziomie. Jako główne walory należy wskazać:

- precyzyjny wybór zakresu tematycznego w ten sposób, że przeprowadzone analizy teoretyczne są bardzo spójne z problematyką badań własnych,
- „płynność” analiz teoretycznych wynikająca z przemyślanej kolejności omawianych zagadnień,
- syntetyczny, klarowny wywód dotyczący przedmiotu analiz, przy jednoczesnej precyzji w opisywaniu pojęć, teoretycznych koncepcji oraz mechanizmów psychologicznych,
- bogaty wybór bibliografii, drobiazgowy przegląd literatury przedmiotu; skrupulatne przywoływanie literatury przedmiotu w przypisach,

- akcentowanie własnego, realnego stanowiska w sprawie efektywnej resocjalizacji nieletnich; eksponowanie ścisłego związku między teorią a praktycznymi oddziaływaniami resocjalizacyjnymi w MOW.

Kolejny – IV rozdział monografii poświęcony został omówieniu koncepcji badań własnych. Przedmiotem rozważań uczyniono „*zasoby osobiste i społeczne (relacyjne) oraz ich związek z dobrostanem psychicznym u nieletnich w młodzieżowych ośrodkach*” (s. 107). Autorka wskazuje, że w swym projekcie przyjmuje definicję zasobów sformułowaną przez Stevana Hobfolla. W tym miejscu pracy (s. 107-116) zamiesza szczegółowe wywody teoretyczne dotyczące wszystkich badanych przez siebie zmiennych zależnych, w tym dobrostanu psychicznego, depresji, stresu, wsparcia społecznego. Wydaje się, że takie rozważania w części metodologicznej powinny być ograniczone do podstawowych tez, tym bardziej, że zagadnienia te wcześniej podano gruntownej analizie. Szersze analizy teoretyczne warto skumulować w części teoretycznej, natomiast wyniki badań innych autorów wykorzystać w części poświęconej dyskusji badań własnych. Z drugiej jednak strony osadzając badane przez siebie kategorie w istniejących koncepcjach teoretycznych Autorka udowadnia swoje kompetencje do podjęcia badań w tym zakresie.

Dr Anna Dąbrowska w swej koncepcji stawia dwa cele: Cel poznawczo-teoretyczny zakładający „*próbę skonstruowania modelu teoretycznego związków między cechami socjodemograficznymi, poszczególnymi zasobami osobistymi i zasobami społecznymi a dobrostanem psychicznym, zmierzającą do ustalenia roli tych zasobów w doświadczaniu dobrostanu psychicznego*” oraz cel użyteczny polegający na „*próbie opracowania wytycznych dla praktyki pedagogicznej w zakresie modelu konstruowania wielowymiarowej diagnozy zasobów osobistych i społecznych (relacyjnych), istotnych dla rozwoju dobrostanu psychicznego wychowanków MOW*” (s. 117).

Osiągnięcie tak postawionych celów jest warunkowane uzyskaniem odpowiedzi na siedem problemów badawczych. Sześć z nich odnosi się do poziomu zasobów psychospołecznych, w których posiadaniu są wychowankowie MOW oraz ich socjodemograficznych uwarunkowań, związków między zasobami psychospołecznymi i czynnikami socjodemograficznymi a poziomem odczuwanego przez badanych dobrostanu, relacji zachodzących między zasobami osobistymi i społecznymi oraz profili młodzieży wynikających z posiadanych zasobów psychospołecznych modyfikujących

poziom dobrostanu psychicznego. Wydaje się, że sformułowanie problemu siódmego 7 znajduje odpowiedź we wcześniej sformułowanych pytaniach.

Wątpliwości budzą niektóre z postawionych hipotez: 1,2 oraz 6 (np. problemy, do których odnoszą się hipotezy mają charakter diagnostyczny, natomiast hipotezy dotyczą związków między zmiennymi).

Niewątpliwą zaletą postawionych hipotez jest skrupulatność Autorki w zakresie ich uzasadnienia wynikami badań innych autorów.

Na podkreślenie zasługuje także graficzne opracowanie (s. 119) schematu analiz dotyczących pytań o relacje między zmiennymi.

W części metodologicznej sporo miejsca zajmuje prezentacja zmiennych. Autorka w tabeli 1. „*Zmienne objęte przedmiotem badań*” (s. 123) zaprezentowała bardzo przejrzysty ich układ. Dodatkowo, dokonała uzasadnienia wyboru zmiennych opierając się na argumentach pochodzących z przeglądu literatury. Cenne jest, że zmienne zostały opisane zarówno poprzez dane ilościowe, jak i jakościowe uzyskane w wyniku zastosowania skal pomiarowych, analizy dokumentów oraz kwestionariusza ankiety własnego autorstwa .

W badaniach Autorka wykorzystwała dziesięć standaryzowanych, uznanych międzynarodowo narzędzi badawczych o wysokich walorach psychometrycznych. Należy docenić etyczną postawę Badaczki, która będąc pedagogiem skorzystała co prawda z narzędzi psychologicznych, jednakże wybrała takie, z których korzystać mają prawo specjaliści innych niż psychologia dyscyplin nauki. Dodatkowo, całą procedurę badawczą poddała ocenie Komisji ds. Etyki Badań Naukowych.

Skorzystała także z obszernych diagnoz indywidualnych wychowanków MOW zawartych w ich aktach przygotowanych przez interdyscyplinarne zespoły specjalistów. Niedosyt budzi fakt, że aktywność Autorki w zakresie tworzenia narzędzi ograniczyła się do stworzenia pytań metryczkowych i dwóch pytań odnoszących się do zmiennych: „*Postrzegana samotność w społeczności MOW*” oraz „*Relacje rówieśnicze w społeczności MOW*”.

Wątpliwość budzi także kwestia możliwości realizacji badań przy użyciu tak obszernego kwestionariusza, wymagającego dużej sprawności czytania i zdolności do koncentracji warunkujących udzielenie prawdziwych odpowiedzi, w populacji osób, które często posiadają deficyty w tym zakresie. To zadanie wydaje się sporym, choć nie niemożliwym przedsięwzięciem.

Jeśli chodzi o dobór próby to jest ona bardzo liczna $N=327$, jak na ogólnopolską populację wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych. Warto byłoby w przyszłości dążyć do uchwycenia proporcji płci w próbie badawczej odzwierciedlającej rzeczywisty rozkład w placówkach. Autorka wykazała się także starannością w precyzyjnym opisie organizacji badań terenowych (s. 140-141).

Rozdział V pracy został poświęcony prezentacji wyników badań własnych. Należy stwierdzić, że analizy zostały poprowadzone w sposób bardzo syntetyczny, klarowny a jednocześnie bogaty we wnioski. Autorka wykorzystwała zaawansowane metody analizy danych, takie jak analiza statystyk opisowych wskazująca na miary tendencji centralnej i dyspersji; Test Kołmogorowa—Smirnowa, Test istotności różnic, Miary korelacji, Dwustopniową analizę skupień, Analizę regresji wielorakiej, Analizę rzetelności narzędzi psychometrycznych.

W wyniku przeprowadzonych analiz wyodrębniła trzy skupienia wychowanków ze względu na posiadane zasoby osobiste (Pesymiści, Optymiści i Zrównoważeni). Stwierdziła, iż najliczniejszą grupę stanowią Pesymiści – należało do niej 47,3% badanej populacji. Podczas analiz uwypukliła także statystyczne różnice między profilami zasobów osobistych ze względu na wagę poszczególnych zasobów społecznych (tabela 5., s. 155).

Jeśli chodzi o zasoby społeczne to również wyodrębniła 3 skupienia wychowanków (Samotnicy, Zintegrowani i Umiarkowanie Zintegrowani – s. 160). Najliczniejszą grupę stanowili w tym przypadku Samotnicy (35,7%). Opisała także rolę poszczególnych predyktorów omawianych zasobów społecznych (tabela 6.).

W kolejnym kroku analiz Autorka dokonała analizy zasobów społecznych przez pryzmat posiadanych zasobów osobistych (s. 161). Dowiodła, że „wychowankowie przynależący do profilu skupienia Samotników, których charakteryzował najwyższy poziom wyników dla samotności ogólnej, postrzeganej samotności w społeczności MOW, samotności rówieśniczej i samotności rodzinnej oraz najniższy poziom relacji rówieśniczych w społeczności MOW, przejawiali istotnie wyższe natężenie symptomów depresji, aniżeli osoby w skupieniu drugim – Zintegrowanych ($p < 0,001$) i skupieniu trzecim – Umiarkowanie Zintegrowanych ($p < 0,001$), przy czym osoby w 2 i 3 skupieniu nie różniły się statystycznie istotnie pod względem poziomu natężenia symptomów depresji ($p = 0,169$). Oznacza to kumulację deficytów w zasobach psychospołecznych (osobistych i społecznych), gdyż na niedobory relacyjne (zasoby społeczne) nakładają się na braki w zasobach osobistych” (s. 161).

W podrozdziale drugim części empirycznej pracy dokonała analizy relacji cech socjodemograficznych i posiadanych zasobów psychospołecznych. W wyniku tych analiz stwierdziła, że wychowankowie umieszczeni w MOW z powodu wagarów, które doprowadziły do przerwania ich kształcenia, „doświadczali niższego poziomu: natężenia symptomów depresji, odczuwania samotności ogólnej, samotności rówieśniczej i samotności rodzinnej w porównaniu z wychowankami, którzy przebywali w placówce z innych powodów (s. 196).

Dr Anna Dąbrowska dokonała również wyodrębnienia szczegółowych predyktorów dobrostanu odczuwanego przez wychowanków MOW spośród zmiennych socjodemograficznych, zasobów osobistych i zasobów społecznych. Na koniec skonstruowała całościowy model wyjaśniający poziom dobrostanu psychicznego na podstawie posiadanych zasobów psychospołecznych. Dowiodła, że *predyktorami korelującymi z dobrostanem psychicznym wychowanków MOW były: wagary jako powód umieszczenia w MOW, poziom odczuwania stresu, zwiększona koncentracja na przyszłej perspektywie czasu (future) i wymiarze negatywnej przeszłości (past negative) (tabela 8. s. 203-204).*

Na koniec, w oparciu o analizę skupień, skonstruowała trzy ogólne profile zasobów osobistych i społecznych nieletnich: Niskozasobni, Zasobni, Umiarkowanie Zasobni. Zaprezentowała przemyślane, dobrze opracowane schematy podsumowujące każde ze skupień [np. Schemat podsumowujący poziom zasobów psychospołecznych w skupieniu 1 – Niskozasobni (Rys. 33, s. 250), Schemat (Rys. 34, s. 25] podsumowujący poziom zasobów psychospołecznych w skupieniu 2 – Zasobni).

Z pedagogicznego punktu widzenia na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza wyodrębnieni przez Badaczkę Niskozasobni, przejawiający wysoki poziom doświadczania samotności ogólnej, postrzegania samotności w MOW, samotności rówieśniczej, rodzinnej, natężenia symptomów depresji, natężenia odczuwania stresu oraz niższy poziom doświadczania dobrostanu psychicznego, a także niżej oceniający relacje rówieśnicze w społeczności MOW w porównaniu z osobami przynależącymi do pozostałych skupień (s. 208).

Na podkreślenie zasługuje trafne uzasadnianie i wyjaśnianie sformułowanych przez siebie wniosków, w tym wyodrębnionych skupień, profili oraz ich predyktorów, koncepcjami teoretycznymi opisanymi w literaturze przedmiotu.

Dr Anna Dąbrowska sformułowała w pracy cel praktyczno-wdrożeniowy, który odnosił się do przygotowania wytycznych w zakresie modelu konstruowania wielowymiarowej

diagnozy zasobów osobistych i społecznych (relacyjnych), istotnych dla rozwoju dobrostanu psychicznego. Autorka wnioskuje zastosowanie koncepcji psychologii pozytywnej oznaczające koncentrację w procesie diagnozy na zasobach i deficytach młodzieży, a w działaniach postdiagnostycznych na wzmacnianiu zasobów i rozwijaniu dobrostanu psychicznego (s. 261). Kierunek rekomendowany przez Autorkę jest zdecydowanie słuszny. Dr Dąbrowska zaproponowała liczne rozwiązania w tym zakresie. Są one bardzo szczegółowe, odnoszą się do poszczególnych zasobów lub deficytów wychowanków i zastosowane stwarzają realną szansę na pomyślne efekty procesu resocjalizacji. Sądzę jednak, że warto byłoby, w oparciu o przygotowane na podstawie badań własnych, syntetyczne analizy wyników skonstruować bardziej ogólny model pracy resocjalizacyjnej w placówkach resocjalizacyjnych dla młodzieży. Wydaje się bowiem, że proponowany, tak bardzo rozbudowany proces diagnostyczny byłby bardzo trudny do wdrożenia w MOW. Ogólniejszy model mógłby stanowić bazę do projektowania szczegółowych działań w placówkach, dostosowanych do potrzeb funkcjonującej tam młodzieży i istniejących warunków organizacyjnych placówki.

Podsumowując doktor Anna Dąbrowska zaprezentowała nowatorski projekt badawczy osadzony w nurcie psychologii pozytywnej odnoszący się do dobrostanu psychicznego wychowanków MOW warunkowanego posiadanymi zasobami osobistymi i społecznymi. Takie ujęcie uzasadnione jest dowiedzionym wcześniej związkiem między odczuwanym dobrostanem osób niedostosowanych społecznie a efektywnością procesu resocjalizacji.

Badania dr Dąbrowskiej w omawianym zakresie są unikalne w skali kraju, zostały zrealizowane na stosunkowo dużej próbie, zatem wnioski i rekomendacje metodyczne przygotowane na ich podstawie są w pełni uprawnione.

Ze względu na znaczenie badań Autorki dla optymalizacji procesu resocjalizacji nieletnich w Polsce sugeruję przygotowanie projektu badań longitudinalnych, obejmujących nie tylko pobyt w MOW, lecz także okres po jego opuszczeniu, co umożliwiłoby empiryczne zweryfikowanie znaczenia zasobów osobistych i społecznych wychowanków dla procesów resocjalizacji/readaptacji, w tym określenie skuteczności podejmowanych działań resocjalizacyjnych w kontekście określonych zasobów osobistych i społecznych. Warto byłoby także poszerzyć badania o metody jakościowe (np. zogniskowane wywiady grupowe i/lub pogłębione wywiady indywidualne), które pogłębiłyby wiedzę na temat znaczenia zasobów osobistych, społecznych oraz dobrostanu psychicznego wychowanków MOW. Z poznawczego punktu widzenia byłoby wskazane również rozbudowanie obszaru badań odnoszącego się do uwarunkowań dobrostanu

związanych z głównymi środowiskami socjalizacyjnymi – rodziną i środowiskiem rówieśniczym.

Wnioski końcowe:

Na podstawie dokonanej oceny dzieła przedłożonego przez Dr Annę Dąbrowską w związku z ubieganiem się przez nią o nadanie tytułu doktora habilitowanego, oceny jej dorobku naukowo-badawczego oraz działalności dydaktycznej i organizacyjnej stwierdzam, że spełnia ona warunki niezbędne do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika określone w Ustawie z dnia 14 marca 2023 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017, poz. 1789). W związku z tym stawiam wniosek o nadanie dr Annie Dąbrowskiej stopnia doktora habilitowanego.

